

ЕЗИКОВА КУЛТУРА / LANGUAGE CULTURE

ЗА КОЛЕБАНИЕТО В ИЗГОВОРА НА НЯКОИ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА

ЖАНЕТА ЗЛАТЕВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

zhaneta.zlateva@abv.bg

Разглеждат се колебанията в изговора на група прилагателни имена, като се изясняват причините за наличието на два модела на изговор и се коментират лексемите, при които са допуснати дублетни форми.

ON THE FLUCTUATION IN THE PRONUNCIATION OF SOME ADJECTIVES

ZHANETA ZLATEVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

zhaneta.zlateva@abv.bg

The paper aims to explicate the fluctuation in the pronunciation of some adjectives. The reasons for the collision of both models of pronunciation are clarified; doublets and non-doublets are pointed out.

В говорната практика се наблюдават колебания в изговора на някои прилагателни, завършващи на *-ив*. Те се изговарят както с ударение върху корена, така и с ударение върху наставката. Такива са например прилагателните *находчив*, *изменчив*, *примамлив*, *променлив*, *устойчив*, *настойчив*, *уклончив*, *приемлив*, *неподатлив* и др.

Като цяло в българския език „не съществуват фонетични правила, които да определят мястото на ударението в думите“. Това не означава, че думите могат да се произнасят произволно. Многосричните думи се характеризират с исторически установено, унифицирано и общоприето ударение (Бояджиев, Куцаров, Пенчев/Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1998: 61), което е елемент от нормата на книжовния език. При изговора на някои думи и форми са налице колебания по отношение на ударението. Но само

в малко на брой случаи кодификацията допуска двойко ударение, т.е. „узаконавява“ го чрез т.нар. *акцентни дублети*, които след внимателна преценка на тяхното реално съществуване в устната форма на книжовния език се включват в официалните правописни речници.

В конкретния случай колебанието възниква поради напрежението между два модела на изговор. От една страна, влияние оказва аналогията – при една голяма група прилагателни, завършващи на *-ив*, ударението е върху последната сричка, тъй като наставката *-ив* привлича ударението. Срв. напр.: *търпелив, доверчив, правдив, тръпчив, обичлив* и др. Същевременно се наблюдава устойчива тенденция в говорната практика ударението да се запазва там, където пада в произвеждащата дума, а именно – върху корена. Срв.: *находка, примамка, промяна, устди* – съответно *находчив, примамлив, променлив, устойчив*. В някои случаи изместването на ударението по-напред в думата е в резултат на дължината ѝ: срв. например прилагателното *неподатлив*, при което кодификацията допуска дублетни форми, и прилагателното *податлив*, при което няма акцентна дублетност.

Поради напрежението между двата акцентни модела и установеността и на двата изговора в практиката при голяма част от изброените лексеми кодификацията е въвела дублетни форми. Дублети са прилагателните *находчив* и *находчив*, *неподатлив* и *неподатлив*, *примамлив* и *примамлив*, *уклончив* и *уклончив*, *устойчив* и *устойчив*. Съответно дублетността при прилагателните е довела до системна акцентна дублетност и при производните съществителни имена, образувани с наставка *-ост*: *находчивост* и *находчивост*, *неподатливост* и *неподатливост*, *примамливост* и *примамливост*, *уклончивост* и *уклончивост*, *устойчивост* и *устойчивост*.

Нещо повече – системността се проявява и при производни сложни прилагателни имена, образувани от прилагателното *устойчив*, доколкото при всички тях са допуснати дублетни форми при ударението – то може да пада както върху корена на съставката *устойчив*, така и върху наставката *-ив*. Такива са *жизнеустойчив*, *земетръсоустойчив*, *зимоустойчив*, *мразоустойчив*, *киселиноустойчив*, *корозиюустойчив*, *корозионноустойчив*, *корозоустойчив*, *ветроустойчив*, *солоустойчив*, *студоустойчив*, *сухоустойчив*, *термоустойчив*, *топлоустойчив*; акцентна дублетност има и при прилагателното *неустойчив*.

При прилагателното *променлив* обаче няма официално допуснати дублетни форми, книжовна е само формата с ударение на последната сричка (ОПРБЕ/ОПРВЕ 2012: 529). Въпреки това в някои терминологични съчетания се е установило ударение върху корена: *променлив ток*, *променлива величина*, *променлива звезда*, *променливо я*. Тези употреби несъмнено усилват тенденцията към изместване на ударението върху корена на прилагателното и извън споменатите терминологични словосъчетания и са

предпоставка за допускане на дублетни форми на следващ етап от кодификацията.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1998: *Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. Съвременен български език*. София, Изд. къща „Петър Берон“.
ОПРБЕ 2012: *Официален правописен речник на българския език*. София, Просвета.

REFERENCES

Boyadzhiev, Kutsarov, Penchev 1998: *Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. Savremenen balgarski ezik*. Sofia, Izd. kashta “Petar Beron“.
OPRBE 2012: *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia, Prosveta.

✉ *Гл. ас. д-р Жанета Златева*

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assist. Prof. Zhaneta Zlateva, PhD*

Department for Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod Blvd., bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

Публикувано: 31 март 2022

Published: 31 March 2022